

Anniina Kontula
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK), kirkon varhaiskasvatus
Opinnäytetyö, 2019

KEPPIHEVOSIA JA VESI-ILMAPALLOJA LASTEN OSALLISUUTTA LISÄÄVÄ PÄIVÄ LASTENKODILLA

TIIVISTELMÄ

Anniina Kontula

Keppihevosiä ja vesi-ilmapalloja -lasten osallisuutta lisäävä päivä lastenkodilla

37 sivua ja 1 liite

01/2019

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), kirkon varhaiskasvatus

Opinnäytetyön oli toiminnallinen opinnäytetyö, joka noudatti toimintatutkimuksellista lähestymistapaa. Tuloksena järjestettiin lastenkodilla päivä, jonka suunnittelu, toteutus ja arviointi tehtiin lasten osallisuutta tukien. Lastenkotiin on sijoitettuna neljätoista lasta, jotka ovat iältään 7-17 -vuotiaita.

Osallisuuden lisäämisen tarkoituksena on lisätä lasten kokemusta siitä, että he voivat vaikuttaa omiin asioihinsa, parantaa lasten hyvinvointia ja tukea toimijuutta ympäröivässä yhteiskunnassa.

Työssä pohditaan myös, miten lasten osallisuus näyttäytyy kirkon varhaiskasvatuksessa.

Avainsanat: lapset, osallisuus, sijaishuolto, lastenkoti

ABSTRACT

Anniina Kontula

Hobby horses and water balloons – Supporting children’s participation in children’s home

37 pages, 1 appendix

January 2019

Diakonia University of Applied Sciences

Bachelor’s Degree Programme in Social Services

Option in Christian Early Childhood Education

Bachelor of Social Services

This thesis was functional by nature with the approach of action research methods. The thesis was implemented by organizing an event day at children’s home to support children’s participation. The children were taken along to the planning, execution and evaluation as individuals. There were 14 children aged 7-17 who live in foster care, at the children’s home and participated the study.

To increase the participation of the children is supposed to make the children feel that they are capable of affecting the important issues in their lives. Involvement is supposed to increase the children’s wellbeing and strengthen their position as individuals who can take part in the community and society.

The thesis discussed also how the children’s participation shows up in the Christian early childhood education.

Keywords: children, participation, children’s home, foster care

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 LAPSEN OSALLISUUS	6
2.1 Osallisuuden vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen.....	6
2.2 Lastensuojelussa lapsen osallisuutta ohjaavat säädökset.....	7
2.2 Lapsen osallisuus sijaishuollossa.....	10
2.3 Aikuinen osallisuuden mahdollistajana	14
2.4 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa	16
3 PROSESSIN KUVAUS	18
3.1 Opinnäytetyön tavoitteet.....	18
3.2 Toimintaympäristö.....	18
3.3 Menetelmä	19
3.4 Kysely henkilökunnalle lasten osallisuudesta lastenkodin arjessa	21
4 TAPAHTUMAPÄIVÄN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS.....	23
5 KEHITTÄMISPROSESSIN JA TAPAHTUMAPÄIVÄN ARVIOINTI.....	26
6 JOHTOPÄÄTÖKSET, POHDINTA JA ARVIOINTI	31
6.1 Johtopäätökset.....	31
6.2 Opinnäyteprosessin eettisyys	33
6.3 Oman työskentelyn reflektointi ja sijaishuollon tulevaisuus	34
6.4 Lapsen osallisuus kirkon varhaiskasvatuksessa.....	35
LÄHTEET.....	37
LIITTEET	40
LIITE 1: Työntekijöiden haastattelulomake	40

1 JOHDANTO

Lastensuojelua on paikoin kritisoitu siitä, että se on aikuislähtöistä ja lapselle on annettu vain rajallisesti mahdollisuuksia toimia tai tulla kuulluksi (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 155). Osallisuuden kokemuksen merkitys hyvinvoinnille on tunnistettu, ja sen huomiointi on ollut yksi sosiaalityön ja lastensuojelun kehittämiskohteita jo vuosien ajan (Sudenlehti & Uusitalo, 2018, 113).

Teen opinnäytetyöni työyhteisöni yksityiseen sijaishuollon laitosesiköön. Lainsäädäntö määrittelee lastensuojelun asiakasprosessia ja turvaa lapsen osallisuuden toteutumista prosessin eri vaiheissa. Ajattelen osallisuuden toteutumisen olevan vähintään yhtä tärkeää myös käytännön arjessa, siinä arjessa, missä lapsi on ja elää, kasvaa ja kehittyy. Työntekijänä haluan olla entistä tietoisempi niistä keinoista, joilla voin tukea lapsen toimijuutta sekä omassa asiakasprosessissaan että elinympäristössään. Uskon osallisuuden toteutuvan osittain tiedostamattomallakin tavalla, mutta ymmärrys osallisuuden merkityksestä sekä yksilötasolla, että yhteiskunnallisesti lisää sen painoarvoa osana työskentelyä.

Opinnäytetyöni tarkoitus on paitsi laajentaa omaa ymmärrystä osallisuuden merkityksestä, myös konkreettisesti lisätä lasten osallisuuden kokemuksia lastenkodin arjessa. Lapsen asema on erityisen haavoittuvainen ja lasten edun turvaamiseksi on säädetty erikseen lastensuojelulain (417/2007) neljännessä luvussa sekä useissa eri kasvatustoimintaa ohjaavissa asiakirjoissa. Opinnäytetyössä käyn läpi lastensuojelulainsäädäntöä sekä etsin kirjallisuudesta tietoa lapsen osallisuudesta, jotta olisi tietynlainen kokonaiskuva siitä, mitä lapsen osallisuuden toteutuminen vaatii käytännössä.

Kerätyn teorian pohjalta laadin kyselyn henkilökunnalle, jonka kautta pyrin kartoittamaan heidän mielipiteitään lasten osallisuudesta lastenkodin arjessa. Vastausten perusteella ja niitä yhdessä läpikäyden käynnistyy työyhteisössä prosessi, jonka tarkoituksena on luoda uusia käytäntöjä osallisuuden lisäämiseksi. Prosessia työstetään yhdessä ja arvioidaan koko toteutuksen ajan. Työstäminen tapahtuu normaalin työn lomassa keskusteluna ja yhteisenä suunnitteluna. Prosessin lopuksi arvioidaan työn tuloksia ja

merkitystä arjen kannalta. Palautetta varten keskustelen sekä työntekijöiden että lasten kanssa heidän kokemuksistaan.

Tutkintoni antaa minulle pätevyyden toimia myös varhaiskasvatuksen opettajana sekä kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajana. Perehdyn opinnäytetyössä myös lapsen osallisuuden näistä näkökulmista, joita voi myös hyödyntää lastensuojelutyössä.

2 LAPSEN OSALLISUUS

2.1 Osallisuuden vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen

Osallisuuden käsite on paljon käytetty sosiaalialalla, ja se on tämän opinnäytetyön tärkein käsite. Käsitettä on hyvä avata, jotta voisimme ymmärtää mitä sillä konkreettisesti tarkoitetaan. Laajasti osallisuus on yhteisöön liittymistä, yhteisöön kuulumista ja siihen vaikuttamista. Osallisuus on mahdollisuutta olla mukana itselle merkittävien asioiden käsittelyssä itselle merkittävissä yhteisöissä (Bardy 2013, 149.) Osallisuus on myös liitetty muun muassa sosiaaliseen syrjäytymisen ja monenlaisen osattomaksi jäämisen ehkäisyyn sekä yhteisön pyrkimykseen ottaa kaikki jäsenensä tasavertaisesti osaksi yhteisöään (Turja 2011, 47).

Lasten psykoterapeutti Jukka Mäkelä (2011, 14—18) kirjoittaa, että osallisuus on yksi mielenterveyden kulmakiviä. Kun lapsella on kokemus vahvasta yhteydestä minuuteen, varmuus joukkoon kuulumisesta ja kokemus kyvykkyydestä saada aikaan muutosta kasvaa. Vahvistamalla lapsen mahdollisuutta osallistua toimivana, tuntevana, ajattelevana ja luovana yksilönä kussakin kehitysvaiheessa mahdollistetaan hänen kasvamistaan ehyeksi yksilöksi. Mäkelä kirjoittaa osallisuuden olevan aina vuorovaikutuksellista. Siten jokainen, joka hoitaa lasta, leikkii hänen kanssaan, lukee hänelle tai on muutoin hänen kanssaan tekemisissä, omalta osaltaan joko tukee tai heikentää hänen minuutensa kehittymistä. Kaikki osallisuuden ja ulkopuolisuuden kokemukset jättävät jälkensä. Jos irrallisuuden kokemuksia omasta itsestä on paljon, lapsi alkaa oireilla. Mäkelä arvioi, että jos oppisimme antamaan lapsille mahdollisuuden osallistua arkisiin, pieniltä tuntuviin ratkaisuihin, vähentäisimme heidän alttiuttaan masentua ja vieraantua yhteisöstä.

Yksilölle on tärkeää vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapselle tärkeintä osallisuutta on se, että hän voi vaikuttaa tässä ja nyt siihen elinpiiriin, jossa kasvaa, leikkii, keksii, oppii, nauttii ja ponnistelee. Mitä huonommin ihminen viihtyy toimintaympäristössään, sitä enemmän esiintyy ongelmia, motivoimattomuutta ja turhautuneisuutta. Osallisuus

on tunne. Ihmisen täytyy kokea olevansa osallinen, jotta osallisuus voi aidosti toteutua. Osallisuus on vastavuoroista ja yhteisöllistä (Stenius 2005,1—8.)

Osallisuuden toteutuminen on välttämätön kasvun ja kehityksen perusedellytys. Osallistuminen perheen, suvun ja oman elinpiirin kuuluvien yhteisöjen elämään ja toimintaan antaa lapselle ymmärrystä siitä, kuka hän on, mihin hän kuuluu ja miten hän elää. Osallistumisen kautta lapsi oppii elämään yhdessä muiden kanssa omassa elinpiirissään (Bardy 2013, 149—156.) Kuitenkin lasten vaikutusmahdollisuudet perheiden päätöksenteossa vaihtelevat suuresti. Noin 95 prosenttia suomalaisista uskoo, että aikuiset tekevät parempia päätöksiä, jos lasten ja nuorten näkemykset otetaan huomioon päätöksiä tehtäessä. Tutkimuksien mukaan lasten mielipidettä kysytään liian harvoin heitä itseään koskevista asioista (Pajulammi, 2014, 14.)

2.2 Lastensuojelussa lapsen osallisuutta ohjaavat säädökset

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan sopimusvaltioiden tulee taata lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevista asioissa (Unicef. Yleissopimus lasten oikeuksista). Lapsen näkemys on otettava huomioon huomioiden hänen ikänsä ja kehitystasonsa. Lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi erityisesti häntä koskevista oikeudellisista ja hallinnollisista asioista. Lainsäädännössäkin on huomioitu lapsen osallisuus erillisellä luvulla lastensuojelulaissa.

Laki katsoo lapsen tarvitsevan erityistä suojelua. Perustuslain kuudennen pykälän kolmannen momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasavertaisesti yksilöinä ja lapsella on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lastensuojelulain (L 417/2007) tehtävä on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Lapsen osallisuus on kaikkea viranomaistyötä läpäisevä perusoikeus ja yksi lastensuojelun keskeisimmistä periaatteista.

Saastamoisen (2008, 63) mukaan uudessa lastensuojelulaissa on korostettu erityisesti lasten kanssa työskentelyä. Kyse on siitä, miten lapsi voi olla mukana toteuttamassa, kehittämässä ja arvioimassa oman etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Viranomaisilla

on erityinen velvoite kohdella lapsia tasa-arvoisesti yksilöinä ja antaa heille mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

Lapsen tulee pystyä toimimaan aktiivisena toimijana omassa asiassaan. Asianosaisena lapsella tulee olla oikeus saada tieto häntä koskevista asioista ja ratkaisuksista, sekä siitä, mikä hänen asemansa on päätöksen teossa. Lapselle tulee selvittää, miksi hänet on otettu huostaan ja selitettävä niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai tullaan ryhtymään. Lapsen asiaa hoitavalla sosiaalityöntekijällä on velvollisuus huolehtia siitä, että lapsi saa asiansa käsittelystä riittävästi tietoa, ilman että hänen tarvitsee sitä erikseen pyytää. Lapselle annetut tiedot hänen asiastaan tulee olla realistisia ja perustuttava tosiasioihin kuitenkin lapsen luontaista optimismia tuhoamatta. Lapselle ei saa luovuttaa sellaista tietoa, joka on hänen kehitykselleen haitallista tai on vastoin erittäin tärkeää yksityistä etua. Myöskään lapselle ei tule antaa sellaista tietoa, joka vaarantaa lapsen ja hänen läheistensä keskinäistä suhdetta (Saastamoinen 2008, 114.)

Lapsen edun toteutuminen edellyttää lapsen mielipiteen selvittämistä ja sen huomioimista. Lastensuojelulain (L 427/2007) 20. pykälä määrittelee lapsen mielipiteen selvittämisen ja huomioon ottamisen lapsen iän ja kehitystason vaatimalla tavalla. Mielipiteen selvittäminen on tehtävä hienovaraisesti, eikä siitä saa aiheutua lapselle tarpeettomasti haittaa. Sekä mielipide, että selvittämisen tapa on kirjattava lasta koskeviin asiakirjoihin (Lastensuojelulaki.)

”12-vuotiaasta lasta tulee kuulla hallintolain (L 434/2003) mukaisesti häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa.” Tämä tarkoittaa, että ennen asian ratkaisua on varattava tilaisuus, jossa lapsi voi ilmaista mielipiteensä. Myös alle 12 -vuotiaan lapsen mielipide tulee aina selvittää. Kaksitoista vuotiaalla lapsella on oikeus vaatia esimerkiksi huostaanoton tai kiireellisen sijoituksen lopettamista, valittaa kiireellisestä sijoituksesta sekä muista itseään koskevista päätöksistä (Räty 2015,194.)

Tietyissä tapauksissa lapsen mielipide voidaan jättää kuulematta, kuten silloin, jos sen katsotaan vaarantavan lapsen terveyttä. Jos esimerkiksi lapsen henkinen kyky on alentunut vanhemman tai läheisen kuoleman takia alentunut siinä määrin, ettei lapsen mielipidettä pystytä tilanteessa kokonaisuudessaan selvittää. Kuulemisen tulee tapahtua lap-

selle turvallisessa ympäristössä, joka mahdollisuuksien mukaan on lapselle entuudestaan tuttu tai kuuleminen voidaan pitää lapsen valitsemassa paikassa (Räty 2015, 189.)

Lapsen omat käsitykset hänen hoitonsa ja huolenpitonsa järjestämisestä vaikuttaa osaltaan siihen, millä tavoin hänen välitön hoitonsa on järjestettävissä ja minkälaisia päätöksiä tämä edellyttää. Kun pohditaan eri ratkaisuvaihtoehtoja, lapsen mielipiteelle tulee antaa painoarvoa sitä enemmän, mitä tärkeämmästä hänen elämäänsä vaikuttavasta asiasta on kysymys (Räty 2015, 185—186.)

Lapsen elämään läheisesti kuuluvia asioita, kuten harrastustoimintaa tulisi järjestää lapsen haluamalla ja toivomalla tavalla. Viranomaisella on itsenäinen harkintaoikeus, joka merkitsee käytännössä sitä, että viranomainen on se, joka viime kädessä harkitsee lapsen edun toteutumista ja tekee päätöksen sen mukaisesti. Vastuu ja velvollisuus päätöksenteosta kuuluu siis aina aikuisille (Räty 2015, 185—186.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee taata lapsen edun toteutuminen ja avustettava virkansa puolesta lasta tai nuorta puhevallan käytössä. Tarvittaessa lasta tai nuorta ohjataan oikeusavun piiriin tai huolehditaan siitä, että hänelle haetaan edunvalvojaa. Sosiaalihuoltolain (L 1301/2014) 10. pykälän mukaan sosiaalihuoltoa järjestettäessä ja kehitettäessä on kiinnitettävä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin. Lapselle tulee määrätä edustaja, joka huoltajan sijasta käyttää puhevaltaa lasta koskevis- sa asioissa, mikäli huoltajan katsotaan olevan kykenemätön puolueettomasti ajamaan lapsen asiaa tai edunvalvoja on tarpeen määrätä lapsen asian selvittämiseksi ja edun turvaamiseksi. Edustajan voi määrätä holhoustoimesta vastaava maistraatti, mikäli huoltaja ja holhoustoimen viranomainen ovat asiasta yksimielisiä. Muutoin edustajan määrää tuomioistu- in (Lastensuojelulaki.)

Vanhemman rooli lasten elämässä on merkittävä. Useimmiten he haluavat tietää, mitä lasten elämässä tapahtuu, kun he itse eivät ole paikalla. Vanhempien huomioon ottaminen on tärkeää myös sijoitettujen lasten kohdalla. Vanhemmat tietävät lapsistaan paljon ja haluavat toimia heidän asioidensa ajajina (Stenius 2005, 9.)

Yllä mainittu lainsäädäntö ohjaa sijaishuollon ammattilaisten toimintaa. 1990 -luvulta lähtien sosiaalityön tutkimuksessa ja käytännöissä on alettu pohtia lasten ja nuorten

mahdollisuutta osallistua enemmän heitä koskevaan lastensuojelutyön prosesseihin (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 155). Lapsen osallisuus on yksi kasvun ja kehityksen perusedellytyksistä. Kyse on siitä, että lapsi voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Osallisuus ja yhteisön jäsenenä toimiminen vahvistaa lapsen identiteettiä. Osallisuus onkin yhteisön jäsenenä toimimista (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapsen osallisuus.)

2.2 Lapsen osallisuus sijaishuollossa

Yhteiskunnalla on velvollisuus puuttua lapsen perhe-elämään ja lapsen sekä vanhemman väliseen suhteeseen, jos lapsen hyvinvointi sitä edellyttää. Lastensuojeluinstituuti on tarkoituksena on suojella lasta heihin kohdistuvalta kaltoinkohtelulta. Perustuslain 19. luvun 3. pykälän mukaan julkisella vallalla on velvollisuus tukea perheen ja muiden lapsen hyvinvoinnista vastaavien mahdollisuuksia turvata yksilön hyvinvointia ja kasvua (Pajulammi, 2014, 397—402.) Kun lapsen hyvinvointia ei voida turvata lievemmillä keinoilla, julkisella vallalla on velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto (Hakalehto & Toivonen, 2016, 25). Sijaishuollosta puhutaan, kun on kyse lapsen kiireellisestä sijoituksesta tai huostaanotosta. Sijaishuoltoa voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla (LSL 417/2007.)

Lastensuojelututkimukset ovat toistuvasti osoittaneet lapsen aseman ongelmallisuuden lastensuojelun ammattikäytännöissä. Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten oikeuksien toteutuminen on moninkertaisesti uhattuna, jos heitä auttamaan asettunut instituutio ei onnistu vastaamaan lasten osallisuuden ja suojelun tarpeisiin (Hurtig 2003, 11.) Lastensuojelun Keskusliitto on selvittänyt, että useimmiten syynä lastensuojelulaitoksesta karkaamiselle on paha olo, ikävä vanhempien ja kavereiden luo sekä päihdeongelmat. Käytännön havainnot osoittavat, että monella lapsella on paha olo sijaishuollossa ja häntä kohdellaan huonosti, eikä lastensuojelu kykene ohjaamaan sijaishuollon toimintaa, vaan sijaishuoltopaikka määrittää työtä (Ikonen 2013, 391.) Huostaanotetut lapset ovat usein traumatisoituneita ja trauma vaikuttaa sekä lapsen käyttäytymiseen että miänäkuvaan (Mäkelä 2011, 14—18).

Lapsi on sijaishuollon asiakkaana haavoittuvassa asemassa. Sijaishuoltoyksikön tavoitteena on tuoda turvaa lapsen arkeen ja turvata tasapainoinen kehitys lapsen yksilölliset tarpeet huomioon ottaen. Jokaisen lasten kanssa toimivan tulee syventyä osallisuuden tematiikkaan, jotta voi huomioida tämän työssään. Aikuiset ovat tuoneet esiin erilaisissa kehityshankkeissa ja tutkimuksissa, että heillä on käsityslukko, joka estää huomaamasta lasten ajatuksia. Osallisuus ei ole pelkästään yksilön tai ryhmän tunne vaan se näkyy konkreettisina tekoina ja tapana toimia toisten kanssa (Stenius 2005, 8.)

Tutkimusten mukaan ihminen rakentuu vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin. Monet keskeiset ominaisuutemme syntyvät automaattisesti ja tiedostamatta peilisolujen ja peilisuhteen kautta. Lastensuojelun haasteena on käyttöteorian puute. Asioita tehdään, mutta ei tiedetä miksi ja miten. Työntekijöiden kuvaus onnistuneesta työstä on usein hyvin intuitiivinen. Lastenkotityössä perustehtävissä onnistuminen edellyttää työntekijöiltä sitä, että he perustavat työnsä sellaiselle vuorovaikutukselle ja välittämiselle, jossa pyritään oppimaan psyykkistä läsnäoloa ja yhteydessä olemista toiseen ihmiseen. Ihminen on avoin omille ja toisen tunteille sekä toisen sisäisille kokemuksille, ajatuksille ja tulkinnolle. Erityisen tärkeää on osoittaa kiinnostusta lapsen tai nuoren ajatuksiin, menneisyyden kokemuksiin, mutta myös tulevaisuuden toiveisiin ja pyrkimyksiin. Puhettaakaan ei aina tarvita, vaan myötätuntoa ja välittämistä heijastava hiljaisuuskin voi olla hyvällä tavalla suhteessa olemista, voimaannuttavaa ja terapeutista (Sudenlehti & Uusitalo 2018, 1—45.)

Osallisuus vaatii osallistumista sekä riittävää tietoa asioiden hoitamisesta. Ratkaisevassa asemassa on lapsen oma kokemus siitä, että hän aidosti pystyy vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. Lastensuojelussa erityisen tärkeää on tarjota lapselle kokemuksia siitä, että hän tulee kuulluksi, ja että hänen mielipiteellensä on ollut merkitystä asioiden hoidossa (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Lapsen osallisuus.)

Avainasemassa lapsen osallisuudessa on lasten kanssa työskentelevät aikuiset. Osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta on tärkeää nähdä jokainen lapsi yksilönä ja hänen omista lähtökohdistaan. Lasten kohtaamista, ja heidän mielipiteidensä selvittämistä ei pidetä ammattilaisten näkökulmasta useinkaan helppona tehtävänä. Syitä tähän on mm. sosiaalityön menetelmät, lapsen edun määrittämisen vaikeudet, byrokraattiset tekijät, lasten kehityksellinen erilaisuus sekä lapsen aseman yhteiskunnassa työn tekemisen

reunaehtojen määrittäjänä. Osallistamisen on nähty olevan myös aikuislähtöistä, jolloin aikuiset ovat määrittäneet ennalta keskusteluajankohdan, -paikan ja -aiheen. Tämä näytetään käytännössä niin, että lapsi usein istuu hiljaa omassa asiakassuunnittelupalaverissaan. Instituutiossa tapahtuvan osallisuuden ei katsota olevan neutraalia tai tasa-arvoista. Osallisuutta määritellään usein nimenomaan suhteena valtaan ja sen jakautumiseen viranomaisten ja kansalaisten kesken. Lasten mukaan ottaminen tällöin tarkoittaa sitä, että aikuisten on uskallettava luopua osasta vallastaan, jotta lapset saisivat äänensä kuuluviin. Valta ja vastuu kytkeytyvät yhteen, ja kysymys niiden jakamisesta on lastensuojelussa erityisen kiperä.: Tukeako lasten itsemääräämisoikeutta antamalla heille valtaa vai suojellako sulkemalla päätöksenteon ulkopuolelle (Bardy 2013, 156-157.)

Lasten osallisuus lastensuojelussa -aineiston pohjalta tehdyn raportin (Oranen 2008) mukaan nuorten mielestä lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten kuuleminen, ja yksilöllinen huomioiminen on niin tärkeää, ettei sitä tulisi unohtaa missään tilanteessa. Hankkeessa tavattiin lastensuojelun asiakkaana olleita lapsia ja nuoria eri puolilta Suomea (Bardy 2013, 158) Haastatellut nuoret kokivat usein, että heidät on ohitettu monissa eri tilanteissa. Syyksi näille katsottiin olevan mm. kiire, aikuisten vallankäyttö, aikuisten tiedon ylikorostuminen, lapsen tai nuoren tiedon väheksyminen, kyvyttömyys nähdä lasta yksilönä ja ihmisenä, ammattilaisten vaihtuminen, kuulemisen ymmärtäminen vain lakisääteisenä sekä yhteistyön puute ammattilaisten ja lasten tai nuorten välillä. Luottamuksen syntymisen katsottiin olevan edellytys avoimen vuorovaikutussuhteen syntymiselle (Bardy 2013, 161.)

Jotta lasten osallisuus toteutuisi sijaishuollossa, on erityisen tärkeää, että siellä työskentelevillä on valmiudet tehdä yhteistyötä lasten kanssa, kuunnella heitä ja ottaa lasten mielipiteet huomioon. Mahdollisuudet lapsen osallisuuden toteutumiseksi riippuvat myös organisaatiokulttuurista (Terveystieteiden tutkimuskeskus, Lapsen osallisuus.) Osallistavan ja vastavuoroisen toiminnan toteutumiseen vaaditaan aikuiselta korvien herkistymistä, silmien terävöittämistä, herkkien tuntosarvien kasvattamista ja yhteispohdintaa sekä uskallusta heittäytyä. Osallistavalla aikuisella on herkkyyttä antaa tilaa toisen kuuntelemiselle vailla omia odotuksia ja vaatimuksia (Stenius 2005,9-11.)

Lasta voi kuulla monin tavoin. Kuulluksi tuleminen edellyttää aktiivista kuuntelua. Aikuiset helposti kuulevat ne asiat, mitkä kiinnostavat itseä tai tukevat omia ennakkokäsi-

tyksiä. Kuunnellessa lasta, tulee aikuisen asettua lapsen asemaan, mikä vaatii vahvaa ammattitaitoa. Vasta aidon kuulluksi tulemisen jälkeen voidaan löytää osallisuutta tukevia toimintatapoja (Stenius 2005,8.) Lapsen tarve tulla kuulluksi ja osalliseksi riippuu pitkälti siitä, miten lapsi tulee kuulluksi kotona tai kaveripiirissään. Lapset ja nuoret aistivat herkästi aikuisen todellisen läsnäolon tai sen puutteen. Kuulematta jättäminen heijastuu kokemuksena lapsen ja hänen yksilöllisen arvonsa ohittamisena (Bardy 2013, 160.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kuvailee lapsen osallisuutta kuusiosaisen mallin mukaan, joista ensimmäinen osa on oikeus osallistua tai kieltäytyä. Lastensuojelussa tilanteisiin osallistuminen voi olla hyvin haasteellista aikuisellekin, ja sen vuoksi lapsella tulee olla oikeus kieltäytyä osallistumasta. Haasteellisissa tilanteissa tulee pohtia, miten lapsen osallisuus voidaan turvata, mikäli suora osallistuminen ei onnistu. Osallistumisesta kieltäytyminen on myös yksi osallisuuden muoto mikä pitäisi olla mahdollista valita (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapsen osallisuus.)

Toinen osa on tarvittavan tiedon antaminen lapselle. Lapsen tulee saada riittävästi tietoa omista asioistaan, työskentelyn prosessista, siihen osallistuvista tahoista, omasta roolistaan prosessissa sekä omista oikeuksistaan. Tietojen tulee olla sellaisessa muodossa, että lapsi pystyy ne vastaanottamaan ja ymmärtämään (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapsen osallisuus.)

Kolmanneksi on lapsen mahdollisuudet vaikuttaa asiakasprosessiin. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi saa tietoa ja voi vaikuttaa siihen, mitä asioita palaverissa käsitellään, ketkä siellä ovat osallisina ja millä tavoin asioita käsitellään. Lapsilta ja nuorilta saadun palautteen perusteella palaverit koetaan usein hyvin viranomaiskeskeisiksi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapsen osallisuus.)

Neljänneksi lapselle pitää antaa mahdollisuus ilmaista omalla tavallaan itseään ja omalla äänellä suhteissaan työntekijöihin, ja muihin mukana oleviin aikuisiin. Tähän liittyen viidennessä osiossa on kiinnitetty huomiota siihen, että lasta on tuettava oman mielipiteensä selvittämisessä ja ilmaisussa. Lastensuojeluun liittyvät asiat ovat hyvin monimutkaisia ja lapsen voi olla vaikea ymmärtää miksi hänen mielipiteensä selvitetään ja mihin se vaikuttaa tai mistä asiasta hänen mielipidettään erityisesti halutaan kuulla.

Lapsi saattaa tarvita apua ja tukea ajatustensa ilmaisemiseen. Joissain tapauksissa tämä saattaa edellyttää esimerkiksi apuvälineiden tai tulkin välityksellä kommunikoimista (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapsen osallisuus.)

Kuudes osa-alue on lapsen mahdollisuus tehdä itseään koskevia päätöksiä. On huomionarvoista, että jokainen lapsi ja tilanne on erilainen. Nuorilla on usein tehtävänänsä suurempi määrä itseään koskevia ratkaisuja kuin lapsilla. Ammattitaitoisella työntekijällä on valmiudet tunnistaa myös pienten lasten kohdalla ne asiat, joihin hän pystyy itse vaikuttamaan (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapsen osallisuus.)

2.3 Aikuinen osallisuuden mahdollistajana

Lapsen osallisuuden toteutuminen edellyttää aikuiselta aktiivista roolia. Monesti osallisuus ja osallistuminen saatetaan sekoittaa toisiinsa. Aikuisen huolenpito lapsen edun toteutumisessa on osallisuuden toteutumisen perusedellytys. Lasten osallisuuden lisäämiseen pyrkivässä työskentelyssä työntekijän tulee pysähtyä pohtimaan aluksi omia toimintatapojaan. Jokaisella työntekijällä on oma tapansa toimia ja työskennellä. Aikuisen tapa toimia vaikuttaa siihen, miten lapsen osallisuus toteutuu (Stenius 2005, 15.)

Lapsen osallisuutta tukevan työtavan lähtökohtana on huomion kiinnittyminen lapseen. Aikuinen on kiinnostunut lapsesta, lapsen toiminnasta ja ideoista ja asemoi itsensä kasvattajana niihin. Osallistava toimintatapa alkaa, kun aikuinen alkaa kuunnella ja havainnoida lasta. Osallistava aikuinen kuuntelee enemmän kuin puhuu. Lasten ajattelu ja lasten itsensä tuottama kulttuuri on erilaista kuin aikuisten. Aikuisen tulee arvostaa lasta samalla tavalla, kun hän arvostaa toista aikuista. Luottamus syntyy tasavertaisista kohtaamisista. Uusia ideoita kehiteltäessä tasavertainen kohtaaminen on ainoa keino onnistua osallisuuden kokemusta lisäävällä tavalla (Stenius 2005, 21, Opetushallitus 2018.)

Lapsen osallisuus voi näyttäytyä monenlaisena toimintana, joka konkretisoituu toimintaprosessissa ja henkilökohtaisessa osallisuudentunteessa. Osallisuuteen liittyy ideointia, suunnittelua, päätöksentekoa, toimintaa ja arviointia, joissa lasten tulisi olla mukana joka vaiheessa. Osallisuuden perusedellytyksinä voidaan pitää kielellisiä ja kommunikation, tiedonsaantiin ja materialisiin resursseihin liittyviä ehtoja sekä tunnetason

tekijät, joista ennen kaikkea luottamus itseen ja muihin. Osallisuuden tunteen muodostuminen on hyvin yksilöllistä, mutta perustana voidaan pitää sitä, että lapsi kokee olevansa dialogisessa vuorovaikutuksessa muiden ja erityisesti aikuisten kanssa. Dialogi on vastavuoroista aitoa, myönteistä toisen kuuntelemista ja viesteihin rakentavasti ja sensitiivisesti vastaamista. Toteutuessaan osallisuus synnyttää kasvattavan kokemuksen siitä, että lapseen luotetaan toimijana. Osallisuus toteutuessaan vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta, hyväksytyksi tulemisen tunnetta, itsetuntoa ja voimaantumisen tunnetta (Turja 2011, 49—51.)

Osallisuudessa lapselle tarjotaan mahdollisuuksia tuoda esiin omia mielipiteitä ja yhtä lailla oppia kuulemaan ja kunnioittamaan muiden näkemyksiä. Osallisuus ei tarkoita rajattomuutta, tai sitä, että lapset saavat itse päättää kaikesta. Rajat ja hyvät käytöstavat ovat keskeinen osa osallisuutta. Aikuisen tehtävä tuoda tarjolle monipuolisia toimintamahdollisuuksia. Osallisuuden pedagogiikka on ennen kaikkea yhteisöllisyyttä ja demokratiakasvatusta. Osallisuuden pedagogiikkaa on kritisoitu siitä, että se luo mahdollisuuksia niille, jotka rohkeasti tuovat mielipiteitään esille, kun taas ne, joilla ei ole samanlaisia valmiuksia tuoda itseään esille, jäävät kuulematta. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että lapsen tulisi olla tietynlainen, jotta osallisuus voisi toteutua. Kyse on jokaisen lapsen kuulemisesta, mahdollisuuksien tarjoamisesta osallistua toimintaan juuri sillä tavalla, joka on kyseiselle lapselle mieluisin ja paras mahdollinen vaihtoehto toimia niistä lähtökohdista, joissa hän sillä hetkellä on. Tässä kasvattajalta vaaditaan erityistä herkkyyttä kuulla ja havainnoida lasta (Opetushallitus 2018.)

Kaikille ei sovi yhteisesti pidettävät palaverit toiminnan suunnittelun foorumina. Esimerkiksi lapsi, joka ei osallistu yhteiseen ideointiin lasten kokouksissa, on hiljaa tai häiriköi muita eikä tällöin keskity yhdessä käsiteltäviin asioihin, saattaa kuitenkin arjessa tuoda esiin omia mielipiteitään ja ideoitaan asioihin liittyen. Osallisuuden toteutuminen jokaisen lapsen kohdalla tulee mahdollistaa myös palaverin ulkopuolisena aikana, mikä vaatii aikuiselta valmiuksia havainnoida lasta jatkuvasti arjessa. Osallisuus on yhdessä tekemistä, arjen yhdessä elämistä, kunnioittavaa vuorovaikutusta, äänen antamista ja mielipiteiden kuulemista omassa lähiarjessa (Opetushallitus 2018.)

Osallisuudessa ollaan osana yhteisöä. Aikuisen aktiivinen läsnäolo luo mahdollisuuksia rakentaa yhdessä lapsen kanssa yhteistä toimintaa. Aikuinen kiinnittyy lapsen koke-

musmaailmaan samalla ollen vahvasti tietoinen toimintaa ohjaavista laeista ja asiakirjoista, niiden arvoista ja kasvatustavoitteista. Aikuinen tukee lasta tekemään pieniä valintoja ja ratkaisuja, joiden kautta lapsen oma ajattelu kehittyy luoden näin mahdollisuuden kasvaa yksilönä (Opetushallitus 2018.)

Oppimisen näkökulmasta osallisuuden kokemus on hyvä pohja lapsen oppimiselle ja tuo myös kokijalleen iloa ja intoa oppimiseen. Aikuisen rooli lapsen osallisuuden toteutuksessa on merkittävä. Siksi onkin tärkeää, että aikuisella on valmiudet vastaanottaa, kuulla ja tulkita lapsen viestejä. Lapselle osallisuus on totta, kun hänen viestinsä, kokemuksensa ja toiveensa tulee kuulluksi (Pulkkinen, 2017.)

Projektimaisessa työskentelyssä keskeistä on yhteinen prosessi; yhteinen innostuminen, suunnittelu, toteuttaminen ja arviointi. Aikuinen näkee ja kuulee lapsen ajatukset ja tarttuu niihin, mahdollistaa projektin syntymisen ja etenemisen. Aikuinen rikastaa toimintaa uusilla elementeillä ja ylläpitää ja kannattelee projektia (Opetushallitus 2018.)

Huomionarvoista on myös se, että osallisuus ei ole yhtä kuin osallistuminen. Osallisuus perustuu vapaaehtoisuuteen. Jokaisella on oikeus omaan mielipiteeseen, eikä kaikkien tarvitse olla kiinnostuneita samasta asiasta. Osallisuus on kokemus yhteen kuulumisesta ja oman osallistumistason määrittämisestä. Se, että kaikki lapset osallistuvat yhteiseen tekemiseen, ei välttämättä tarkoita, että lapsi kokisi olevansa osallinen. Osallisuus on tilaa ajatella, tilaan tehdä valintoja, miettiä niiden seurauksia, ratkaista ongelmia ja ristiriitoja. Osallisuus ei ole sitä, että jokaisen idea toteutetaan. Se on jokaisen mielipiteen kuulemista, huomioimista ja yhteistä keskustelua parhaan yhteisen ratkaisun löytämiseksi. Osallisuudessa lasten ideat ovat keskeisiä toiminnan sisällöissä. Omakohtaisen kiinnostuksen kautta syntyy sisäinen motivaatio, joka sitoo lapsen mukaan yhteiseen toimintaan. Tämä myös edistää oppimista ja oppimisen etten ponnistelua. Kyseessä ei ole nopeasti saavutettavan mielihyvän tavoittelu, vaan ponnistelu sen eteen, omien kiinnostuksien kautta (Opetushallitus, 2018.)

2.4 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa

Seuraavassa kirjoitan varhaiskasvatuksen näkökulmasta lapsen osallisuuteen liittyen. Varhaiskasvatussuunnitelma ei koske sijaishuoltoa, mutta moni sijaishuollon asiakas on

myös päivähoitossa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatusta toteutetaan. Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää, ja myös tärkeä osa-alue lapsen kasvun ja kehityksen polulla. Ohjeistuksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle varhaiskasvatukseen osallistuvilla lapsilla valtakunnallisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittävät varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeiset sisällöt ja tavoitteet ja velvoittaa varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti sitoutumaan määritettyihin sisältöihin (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7.)

Lapsen osallisuus on osana varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Varhaiskasvatussuunnitelmassa kirjoitetaan lasten ymmärryksen yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyvän osallisuuden kautta. Sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta vahvistaa lasten osallisuutta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30.)

Käytännön haasteeksi on noussut se, miten kasvattajien tulevaisuussuuntautuneet ja lasten nykyhetkeen keskittyvät intressit kohtaavat. Lapsuudensosiologit ovat kritisoineet perinteistä sosialisatiomallia, jonka mukaan kasvatuksen ensisijainen tehtävä on valmistautumista tulevaa aikuiselämää varten, jossa lasta pidetään vailla omaa itseisarvoa, olemisen arvostamista tässä ja nyt. Lapsilähtöisen toiminnan toteuttaminen jää helposti pintapuoliseksi, jolloin lasten vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Lapset saavat ehdottaa yhteisiä leikkejä ja aikuiset saattavat ”napata lapsilta ideoita” vaivihkaa leikin lomasta, mutta yhteinen neuvottelu, ideointi ja suunnittelu jää tällaisessa toimintakulttuurissa vähiin (Hujala & Turja, 2017, 38–41).

Lapsen osallisuutta on kuvattu monin erilaisin porras- ja tikapuumallein. Käytännön arjessa päivähoitoyksikön toimintakulttuurin käsityksiä lasten osallisuudesta voidaan tarkastella esimerkiksi viisiportaisen Shierin osallisuuden tasomallin kautta. Ensimmäisellä askelmalla on lapsen kuulluksi tuleminen. Toisella askelmalla on lapsen tukeminen omien näkemyksiensä ilmaisemisessa. Kolmas askelma on lasten mielipiteiden huomiointi. Neljäntenä askelmana otetaan lapsi mukaan päätöksentekoprosessiin. Viides askel on lasten vallan jakaminen päätöksentekoprosessissa. Työntekijöiden tulee

pohtia omaa toiminta ja yhteisön tapaa työskennellä. Ovatko he valmiita kuuntelemaan lapsia? Mahdollistaako työskentely lapsen kuulluksi tulemisen ja kuuluuko lapsen kuunteleminen työyhteisön toimintaperiaatteisiin? Ovatko toimintatavat sellaisia, että lapset voidaan ottaa mukaan päätöksentekoprosessiin. Entä voivatko lapset ja aikuiset jakaa valtaa ja vastuuta työyhteisön päätöksentekoprosesseissa? Osallisuuden tasomallia voidaan hyödyntää tiimeissä käytettäville keskusteluille osallisuuden pedagogiikasta sen suunnittelemisen, toteuttamisen ja arvioinnin sekä kehittämisen näkökulmasta (Ahonen 2017, 68—69.)

Varhaiskasvatustyössä vaaditaan kykyä soveltaa vastaanotettua tietoa kulloisenkin lapsiryhmän tarpeita silmällä pitäen. Ammattitaitoon liittyy kyky muovata käsillä olevaa tietoa. Lapsen osallisuutta voidaan tukea vastaamalla ja tarttumalla hänen aloitteisiinsa esimerkiksi leikin aikana. Lapsen kasvaessa osallisuutta ruokkivassa ilmapiirissä, hän kasvaa yksilöksi, joka uskaltaa ja osaa vaikuttaa asioihin (Ahonen 2017, 70—71.)

3 PROSESSIN KUVAUS

3.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Tässä opinnäytetyössä on tarkoituksena selvittää, kuinka lasten osallisuutta voidaan lisätä lastenkodin arjessa. Tavoitteena on suunnitella, toteuttaa ja arvioida yhdessä lasten ja työryhmän kesken lasten osallisuutta tukeva päivä. Raportissa tarkastelen prosessin etenemistä ja peilaan sitä löytämäni teoretietoon lasten osallisuudesta. Näiden havaintojen pohjalta arvioin opinnäytetyössä syntynyttä prosessia.

3.2 Toimintaympäristö

Lastenkoti, johon opinnäytetyöni sijoittuu, on 14 paikkainen sijaishuollon yksikkö. Yksikkö tarjoaa kodin, ammattitaitoista hoitoa ja kasvatusta, sekä ympärivuorokautista tukea ja turvaa. Keskeiset toimintaa ohjaavat käytännöt löytyvät kiintymyssuhdetera-

peuttisesta työskentelyotteesta sekä ratkaisukeskeisyydestä. Lastenkoti on ollut toiminnassa vuodesta 2011. Vuoden 2017 elokuussa avattiin aiemman seitsemän paikkaisen osaston lisäksi toinen seitsemän paikkainen osasto. Tällä hetkellä lastenkodissa asuu 7—17 -vuotiaita lapsia. Osa lapsista on pitkäaikaisesti sijoitettuja lapsia, joilla on huostaanottopäätös. Lastenkotiin voidaan sijoittaa lapsia myös kiireellisesti ja avohuollon tukitoimena. Lastenkotitoiminnan lisäksi talolla on oma perhepalvelu -yksikkö, jonka palveluvalikoimaan kuuluvat muun muassa ammatillinen tukihenkilötoiminta, perhetyö, valvotut ja ohjatut tapaamiset sekä jälkihuolto. Toiminnan keskiössä on lapsi, joka kohdataan yksilönä. Toimintaa ohjaavia arvoja ovat muun muassa rajat ja rakkaus, lapsen ja nuoren yksilöllinen huomioiminen, toisten kunnioittaminen sekä turvallisuus.

Koko talon henkilökuntaan kuuluu kahden osaston ohjaajat, vastaavat ohjaajat sekä toiminnanjohtaja. Osastoittain ohjaajia on vakituisissa työsuhteissa kuusi, ja tämän lisäksi molemmilla osastoilla yksi vastaava ohjaaja. Näiden lisäksi on tuntityöntekijöitä, jotka ovat säännöllisesti mukana lastenkodin arjessa, ja osallistuvat toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen.

3.3 Menetelmä

Opinnäytetyö on toiminnallinen opinnäyte, jossa on toimintatutkimuksellinen lähestymistapa. Toimintatutkimuksellinen lähestymistapa tarkoittaa Diakonia-ammattikorkeakoulun Tutkivan ja kehittävän oppaan (2019) mukaan tutkimustapaa, jossa yhdistetään sekä alaa kehittävää toimintaa että tutkimusta. Toimintatutkimuksesta kirjoitan seuraavassa, jotta menetelmä tulee ymmärretyksi käytännössä. Toimintatutkimus on kiinnostunut siitä, miten asiat ovat ja ennen kaikkea miten asioiden tulisi olla (Toimintatutkimus, 2015.) Keskeisimpiä piirteitä toimintatutkimukselle ovat ongelmakeskeisyys, käytäntöön suuntautuminen ja muutos tai ainakin muutoksen yrittäminen (Kuula 1999, 219). Menetelmälle ominaista on yhteisesti hyväksytyihin näkemyksiin etsiytyvä keskustelu. Konkreettisesti se tarkoittaa sitä, että yhdessä työntekijöiden kanssa pohdimme mitä osallisuus on sijaishuollossa ja miten sitä voidaan lisätä. Mitä lapsen osallisuus merkitsee lapselle ja mitkä ovat ne keinot, joilla hän pystyy vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin?

Oma roolini tutkijana on välittää tietoa muille projektissa mukana oleville sekä jäsentää työskentelyä ja siitä esiin tulleita malleja. Samalla olen osana työryhmää kehittämässä toimintaa eteenpäin. Osallistujilla on myös vastuu tulosten aikaansaamiseksi. Yhteisen toiminnan tavoitteena on sekä tutkijan että tutkittavien tietoisuuden kasvu, ja tätä kautta heidän muuttumisensa entistä tehokkaammiksi ja vastuullisemmiksi toimijoiksi (Kuula, 1999, 95—150.) Työyhteisönä lastenkoti on kokemukseni mukaan voimakkaasti asioita eteenpäin ajava ja dynaaminen. Työntekijöiden koulutustausta ja työkokemuspohja on hyvin moninainen, ja koostuu sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisista. Suurimmalla osalla työntekijöistä on jo pitkä kokemus lastensuojelussa työskentelystä. Oman arvioni perusteella toimintatutkimus tulee olemaan hyvin sopiva keino lisätä ja kehittää tapoja lasten osallisuuden esiintuomiseksi ja lisäämiseksi. Tavoitteenani on herätellä työntekijöitä ajattelemaan lasten osallistamista arjen toiminnoissa ja tätä kautta lisätä osallisuuden toteutumista.

Lomakekysely (LIITE1) oli alkusysäys opinnäyteprojektin liikkeelle lähtöön. Tätä ennen olin perehtynyt lasten osallisuuden käsitteeseen etenkin lainsäädännön näkökulmasta. Seuraavaksi kyselylomakkeen tulokset tuodaan pääpiirteittäin henkilöstön tietoon ja tästä alkaa prosessi, jossa yhdessä kehitetään lasten ja nuorten osallisuutta lisäävää toimintakulttuuria. Tarkoituksena on luoda konkreettisia toimintoja. Tässä yhteydessä tarkoituksena on tarttua erityisesti lomakekyselyssä esille tulleisiin kehittämisehdotuksiin. Näitä toimintoja suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan yhdessä työyhteisön kesken. Lopuksi koko prosessia arvioidaan yhdessä ja pohditaan sen vaikutuksia. Reflektointivaiheessa palautetaan toiminnan kulku toimijoiden mieliin ja samalla pohditaan toiminnan merkityksellisyyttä. Tämä antaa osallistujille mahdollisuuden oppia ja kehittää omaa näkemystä eteenpäin.

Toimintatutkimusprosessissa vuorottelevat suunnittelu, toiminta ja toiminnan arviointi (Toimintatutkimus 2015). Kriittinen reflektio on ajattelua, joka tekee mahdolliseksi käsitellä, miten toiminnan taustaoletukset saattavat olla sosiaalisesti rajoittavia (Fook 2002). Itsereflektio ja oman ajattelun kehittyminen niin tutkijan kuin tutkittavien osalta on vääjäämätön ja välttämätön osuus toimintatutkimuksen toteutumisessa (Kuula, 1999,150). Oman työn ja sen muutosmahdollisuuksien tutkiminen on mahdollista vasta, kun tuotetaan reflektio sitä kautta, että murretaan tavalla tai toisella vanhan työn tekemisen rutiinit ja käytännöt (Kuula 1999, 219). Jokainen on oman työnsä paras asiantun-

tija ja kehittäjä. Tutkija ei ole asiantuntijaroolissa tai työnjohtaja muutoksen suunnan määrittäjänä.

3.4 Kysely henkilökunnalle lasten osallisuudesta lastenkodin arjessa

Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa teetin henkilökunnalle kyselyn, jossa pyrin kar-toittamaan henkilökunnan käsityksiä lasten osallisuudesta sekä yleisesti että lastenkodin arjessa. Lomakekyselyn kautta saamieni vastauksien perusteella sain tietoa siitä, miten henkilökunta määrittelee osallisuuden ja minkälaisia ajatuksia heillä on osallisuuden toteutumisesta ja mitä kehitettävää he löytävät.

Halusin saada aineistosta mahdollisimman kattavan, joten tavoitteena oli, että koko las-tenkodin henkilöstö osallistuisi kyselyyn. Lomakekyselyssä voidaan parhaimmillaan saada perusteellista tietoa, mutta tiedonanto voi myös jäädä pintapuoliseksi.

Arjen kiireellisyyden ja työsyklienvaihteluiden vuoksi päädyin kuitenkin pienryhmä-haastattelujen sijaan kyselylomakkeeseen. Vaikka pienryhmähaastatteluissa olisi voinut saada aikaiseksi hyvää keskustelua, joka voisi syventää vielä tietoa henkilöstön ajatuk-sista, olisi sitä ollut hyvin vaikea järjestää. Koko henkilöstö tapaa toisiaan vain muuta-man tunnin ajan kuukausittaisissa koko talon henkilöstöpalaverissa.

Kyselylomake hyväksyttiin yksikön johtajalla ennen lomakkeen jakoa. Lomakkeiden yhteydessä oli saatekirje, jossa kerrottiin mihin tarkoitukseen haastattelulomake on teh-ty ja että vastaukset kerätään luottamuksellisesti ja anonyymisti.

Kyselylomakkeen tuloksia esittelen lyhyesti seuraavassa. Lomakkeessa oli avoimet ky-symykset, joihin pyydettiin vastaamaan vapaasti. Lomakkeiden täyttöö varten oli varattu noin kolme viikkoa, jolloin ne tuli olla palautettuina. Lomakkeet olivat työntekijöiden saatavilla molempien yksikköjen toimistoissa. Vastauslomakkeiden täyttöaktiivisuus osastoittain oli mielestäni ennalta arvioitavissa. Pitempään toimineen yksikön vastaus-prosentti oli huomattavasti korkeampi uuteen osastoon verrattuna. Yksiköittäin vastaus-prosentit olivat 42 ja 71. Kyselyyn vastanneista suurin osa oli vastannut kaikkiin kysy-myksiin.

Vastauksissa tuli ilmi, että työntekijöiden mielestä lapsilla on oikeus tulla kuulluksi ja että lapsen mielipide tulee ottaa huomioon häntä koskevissa asioissa sekä lapsen mielipide tulee selvittää häntä koskevia päätöksiä tehtäessä. Osallisuutta ajateltiin olevan myös se, että lapsi saa riittävästi tietoa itseään koskevista asioista. Vastauksissa oli myös huomioitu, että lapsen ja nuoren ikä ja kehitystaso on huomioitava tässä yhteydessä. Työntekijöiden mielestä lapset saavat etukäteen tietoa osaston tulevista tapahtumista, ja pääsevät yhteisissä palavereissa myös itse vaikuttamaan asioiden kulkuun. Eräässä vastauksessa todettiin, että lapsen osallisuus toteutuu hyvin lastenkodilla ja kaiken kaikkiaan lasten osallisuuden toteutuminen koettiin erittäin tärkeäksi asiaksi lapsen elämässä.

Osastolla järjestetään säännöllisesti viikkopalavereja ja lasten palavereja, joissa lapset pystyvät vaikuttamaan lastenkodin arjen toimintoihin, lomasuunnitelmien tekoon, sääntöjen laadintaan jne. Lasta kuullaan ennen, kun tehdään hänen asioitaan koskevia päätöksiä. Kuuleminen tapahtuu ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. Muutoinkin lapsen mielipide otetaan huomioon hyvin monissa asioissa ja arkea suunnitellaan lasten toiveiden mukaisesti. Kuukausikoosteet käydään yhdessä lapsen kanssa läpi ja lapsella on oikeus kommentoida lukemaansa/kuulemaansa. Lapsella on oikeus myös kieltäytyä kuukausikoosteen läpi käymisestä. Lisäksi lapsella on mahdollisuus tavata ystäviä ja harrastaa omien mieltymyksiensä mukaan. Useammassa vastauksessa tuotiin esiin, että henkilökunta arvioi lasten osallisuuden näyttävätyvän hyvin vahvasti lastenkodin arjessa, ja että lasten mielipiteet otetaan huomioon. Yhdessä vastauksessa oli kiteytettynä että ”kaiken toiminnan lähtökohtana on lapsi ja nuori”.

Tiedon antamisessa lapsille tuotiin esille avoimuus ja rehellisyys sekä lapsen kunnioittaminen. Eräässä vastauksessa tuotiin esiin, että lapselle kerrotaan jo etukäteen mitä asioita häntä koskevissa palavereissa käsitellään, jotta hän pystyy valmistautumaan ennen palaverin alkua. Sosiaalityöntekijän vastuurooli asiakas prosessista tiedottamisessa tuotiin myös esiin, ja samalla mainittiin näkökulma, jossa todettiin lasten tapaavan harmillisen vähän omia sosiaalityöntekijöitään. Monessa vastauksessa tuli esiin se, että lapset saavat tietoa sekä ohjaajilta että muilta lapsilta tai nuorilta sitä kysyessään.

Työntekijät kertoivat, että arjessa lapset voivat vaikuttaa hyvin moneen asiaan, kuten ruokalistan sisältöön toiveitaan esittämällä sekä osallistumalla ruokien valmistukseen.

Kotityöt jakautuvat lasten toiveiden mukaisesti. Lapset voivat vapaasti tuoda arjen keskusteluissa toiveitaan esiin ja ohjaaja huomioi ne. ”Lapset luultavasti tietävät, että aikuiset kuuntelevat”.

Työntekijöiden mielestä osallisuus luo turvallisuuden tunnetta ja tukee lapsen kehitystä, vahvistaa lapsen itsetuntoa, jolloin lapsi kokee itsensä tärkeäksi ja arvostetuksi. Osallisuuden arvioitiin vahvistavan yhteisöä lasten ja henkilöstön välillä ja vahvistavan yhdessä tekemisen kulttuuria sekä luottamusta eri toimijoiden välillä. Avoimeen vuorovaikutukseen liittyen eräässä vastauksessa todettiin, että lapsen on helpompi hyväksyä asioita, kun ymmärtää miksi asiat tehdään tietyllä tavalla niin hyvässä kuin huonossa. Osallisuuden kautta lapsi on motivoituneempi noudattamaan yhteisiä, yhdessä laadittuja sääntöjä. ”Lapset viihtyvät paremmin, kun saavat olla mukana suunnittelussa”. Esille tuotiin myös se, että lapsesta kasvaa aikuinen, joka osaa ja pystyy vaikuttamaan elämäänsä, ymmärtää tekojen syy seuraussuhteen.

Vaikka työntekijät olivat sitä mieltä, että lasten ja nuorten osallisuus toteutuu hyvin, muutamia kehitysehdotuksiakin lomakekyselyssä tuli, esimerkiksi palautte/toivepostilaatikko, johon lapset voisivat jättää omia ideoitaan ja ajatuksiaan vapaasti ja anonymisti. Myös ideointi kilpailua ehdotettiin. Ehdotettiin myös ”yhteisöpäiviä” tai yhteisiä teemapäiviä tai tempauksia, joiden suunnittelussa lapset saisivat olla mukana. Toisen yksikön puolelle toivottiin myös joka sunnuntaista lasten kokousta. ” Avointa, vuorovaikutteista keskustelua voi aina olla lisää”.

4 TAPAHTUMAPÄIVÄN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

Lomakekyselyn perusteella tullutta ajatusta lasten ideoimasta ja toteuttamasta päivästä alettiin toteuttaa. Yhdessä työryhmän kanssa keskusteltiin siitä, että kesän loppupuoli voisi olla hyvä ajankohta tapahtuman järjestämiseen. Kesän ollessa jo valmiiksi melko haasteellinen ajankohta, katsottiin parhaaksi järjestää kesän päätöspäivä samalla, ennen kun aletaan hiljalleen siirtyä takaisin arkirytmiin ja orientoitua alkavaan lukuvuoteen.

Tapahtumapäivä päädyttiin pitämään lastenkodilla, jotta sen valmistelu ja suunnittelu ei hankaloituisi paikan vaihdoksien myötä. Tapahtuman haluttiin olevan myös lapsille mahdollisimman vähän kuormittava, jonka vuoksi tuttu ympäristö katsottiin olevan paras mahdollinen vaihtoehto. Lisäksi samalla mahdollistettiin koko talon lasten osallistuminen tapahtumaan ja toisaalta mahdollinen osallistumattomuus. Samalla työntekijöiden kesken päädyttiin lasten sen hetkinen vointi huomioiden, että vain toisen yksikön lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun ja ottavat suuremman roolin tapahtumapäivän toteutuksessa. Toisen yksikön lapset puolestaan pääsevät nauttimaan tapahtumapäivästä vierailijoina ja saavat halutessaan myös ottaa jonkin vastuullisemman roolin päivän kulusta.

Tapahtuman ideointiriihi lasten kanssa toteutui luontevasti viikkopalaverissa. Viikkopalaverit ovat viikoittain järjestettäviä tuokioita, joissa ohjaajat yhdessä yksikön lasten kanssa käyvät läpi tulevan viikon tapahtumia sekä keskustelevat yhteisistä asioista. Lapsilla on palaverissa mahdollisuus vaikuttaa tulevaan viikkoon, esittää toiveita ruokalistaan tai muutoin ehdottaa jotakin aktiviteettia tulevalle viikolle. Viikkopalavereissa pyritään ylläpitämään avointa ja rentoa ilmapiiriä, kaikki saavat vapaasti kertoa omista ajatuksistaan kenenkään ideoita tyrmäämättä.

Lapsille kerrottiin, että he saavat vapaasti tuoda esiin ajatuksia, minkälaisia asioita he tekisivät, jos saisivat itse päättää päivän kulusta lastenkodilla. Ensin ideoita tuli vähän, mutta lapset rohkaistuivat tuomaan ideoitaan esiin. Lapsille kerrottiin, että voitaisiin toteuttaa joitakin heidän ideoistaan suunnitteilla olevassa tapahtumapäivässä. Moni toi esiin ruokailuun liittyviä toivetta, mutta myös tekemiseen liittyviä ideoita tuli muutamia. Ehdotuslistalle saatiin keppihevostusa, vesisota vesi-ilmapalloilla, koko päivän uintiretki rannalle ja grillaaminen. Lapsia kiitettiin hienoista ideoista palaverin päätteeksi.

Ideat kerättiin yhteen paperille ja niistä keskusteltiin lasten ja työntekijöiden kesken. Ideoita vaihdettiin kulloinkin vuorossa olevien työntekijöiden kesken. Oma roolini oli viedä prosessia eteenpäin ja pitää keskustelua yllä samalla ideoita keräten. Kalenteriin valikoitui ajankohta sen mukaan, että mahdollisimman moni yksikön lapsista pääsisi osallistumaan tapahtumaan ja halutessaan sen järjestämiseen. Koulun alkamisviikko

katsottiin sopivaksi ajankohdaksi käytännön syistä, ja samalla se myös toimi kesäloman päättäjäispäivänä juuri ennen koulun alkua.

Koska kaikkia ruokailuihin liittyviä toiveita ei voitu toteuttaa samana päivänä, otettiin toiveet kuitenkin huomioon ja niitä toteutettiin tapahtumapäivän ulkopuolella muina ajankohtina. Tärkeää oli tuoda lapselle esiin, että hänen toiveensa on kuultu ja myös toteutettu. Lapsille perusteltiin myös se, jos hänen ideoitunsa ei lähdetty toteuttamaan. Esimerkiksi yksi lapsista ehdotti, että olisi vietetty päivä rannalla. Kuitenkin kesän aikana oli jo oltu useampana ajankohtana uimarannalla viettämässä päivää, ja nyt oli tarkoitus luoda sellainen tapahtuma, jossa mahdollisimman monen toiveet päästäisiin toteuttamaan yhden päivän aikana.

Ennen tapahtumapäivää lasten kanssa keskusteltiin siitä, mitä oltiin suunniteltu yhdessä ja päivän toteutukseen liittyvistä vastuualueista. Osa lapsista halusi ottaa aktiivisen toimijan roolin, osa ei osoittanut niin suurta halukkuutta osallistua tapahtumapäivän järjestelyihin. Jokaisen lapsen halukkuus huomioitiin, mutta samalla haluttiin myös huomioida jokaisen sen hetkinen voimavara osallistua tapahtumaan yksilöllisesti.

Tapahtumapäivänä vuorossa olleet ohjaajat olivat saaneet tietoa päivän sisällöstä, siitä mitä oltiin aiemmin suunniteltu ja sovittu. Kaikki tarvittavat välineet oltiin hankittu etukäteen. Ennen päivää oltiin valmistauduttu keskustelemalla lasten kanssa heidän rooleistaan tapahtumassa. Suunnittelupalaverissa osa lapsista oli ideoinut itselleen vastuu-tehtävän tapahtumapäivään. Lapsia haluttiin kannustaa ja kannatella heidän innokkuuttaan suunnittelun ja varsinaisen tapahtumapäivän välissä. Yksi lapsista jännitti kovasti etukäteen omaa rooliansa keppihevostilailun vetäjänä, ja häntä kannustettiin ja tuettiin siinä. Lapsille ei haluttu aiheutuvan liiallista kuormitusta ja aikuiset tarjosivat apua aina, kun tuntui siltä, että lapsi saattaisi tarvita tukea. Tässä asiassa oltiin ”herkällä korvalla” ja havainnoitiin lasten käyttäytymistä arjessa sekä käytiin keskusteluja heidän kanssaan siitä, millaisella mielellä he päivään osallistuvat. Ruokien ja tapahtuman esivalmisteluihin otti osaa useampi yksikön lapsi. Tapahtumapäivään kuului keppihevostilailu, vesipallo, grillaus ja jäätelökakun syöntiä. Yksi lapsista oli suunnitellut keppihevostilailun ratoineen ja palkintoinen. Toisella lapsella taas oli visio jäätelökakun valmistamisesta. Päivän aikana lapsille annettiin tilaa toimia omassa vastuuroolissaan, kuitenkin aikuinen oli jatkuvasti läsnä, tukena, ja tarvittaessa ohjaamassa tilannetta.

Tapahtumapäivään osallistui molempien yksiköiden lapsia. Osa oli kilpailijoina keppihevoskisassa ja vesi-ilmapalloleikeissä. Osa halusi tulla vain seuraamaan yhteistä puuhastelua ja osallistua ruokailuihin. Tapahtuman jälkeen kerättiin palautetta lapsilta ja vuorossa olleilta ohjaajilta suullisesti. Lapset kokivat tapahtuman pääasiassa positiivisena. Vaikka aikuiset kertoivat toiminnan kaipaavan jatkuvaa aikuisen ohjausta toimintojen läpiviemiseksi, ja joiltakin osin toimintaa piti rajata, vaikutti päivä onnistuneelta myös aikuisten näkökulmasta. Monesta palautteesta tuli ilmi, että tapahtuma oli ollut yhteisöllinen ja toisaalta myös yksilöä voimaannuttava kokemus.

5 KEHITTÄMISPROSESSIN JA TAPAHTUMAPÄIVÄN ARVIOINTI

Kehittämisprosessi oli työelämälähtöinen. Halusin tehdä opinnäytetyön, josta on aidosti hyötyä sekä itselleni että työyhteisölle. Lastenkodin toiminnanjohtaja ehdotti aiheeksi lapsen osallisuutta sijaishuollossa. Aloin laajentaa omaa ymmärrystäni etsimällä tietoa lapsen osallisuudesta eri lähteistä ja samalla kartoittaa, minkälaisia ajatuksia muilla työntekijöillä on lasten osallisuuteen liittyen.

Lomakekyselystä tuli ilmi, että työntekijöiden ajatukset olivat hyvin saman kaltaiset löytämäni kirjallisuuden kanssa niin asiakasprosessia koskevan lainsäädännön kuin käytännön arjenkin osalta. Vastauksissa työntekijät kertoivat, että lapsilla on oikeus tulla kuulluksi ja että lapsen mielipide tulee ottaa huomioon häntä koskevissa asioissa sekä lapsen mielipide tulee selvittää häntä koskevia päätöksiä tehtäessä. Vastauksissa myös tiedostettiin osallisuuden toteutumisen vaikutuksia yksilön kehityksen kannalta: osallisuus luo turvallisuuden tunnetta ja tukee lapsen kehitystä, vahvistaa lapsen itsetuntoa, lapsi kokee itsensä tärkeäksi ja arvostetuksi. Osallisuuden arvioitiin vahvistavan yhteisöä lasten ja henkilöstön välillä ja vahvistavan yhdessä tekemisen kulttuuria. Tätä ajatusta tukee muun muassa aiemmin kirjoittamani Jukka Mäkelän (2011, 14–18) kuvaus osallisuuden merkityksestä yksilön kehitykselle.

Mäkelä (2011, 14—18) korostaa myös vuorovaikutuksen ja erilaisten kohtaamisten merkitystä minuuden kehityksen kannalta. ”Jokainen, joka hoitaa lasta, leikkii hänen kanssaan, lukee hänelle tai on muutoin hänen kanssaan tekemisissä, omalta osaltaan joko tukee tai heikentää hänen minuutensa kehittymistä.” Tämän näkökulman ymmärtäminen on tärkeää lasten kanssa työskennellessä. Myös muut lapsen osallisuudesta kirjoittavat ja sitä tutkineet korostavat aikuisen merkitystä osallisuuden mahdollistajana. Siksi halusin ottaa koko työyhteisön mukaan kehittämisprosessiin.

Lomakekyselystä tuli myös esiin kehitysideoita osallisuuden lisäämiseksi. Ajatus toimintapäivästä oli toteuttamiskelpoinen ja sai kannatusta työyhteisössä. Lapset haluttiin ottaa suunnitteluun mukaan heti alusta lähtien, jotta he voisivat aidosti kokea tapahtumapäivän omaksi projektikseen. Kuten aiemmin kirjoitin, Steniuksen mukaan lapselle tärkeintä osallisuutta on se, että hän voi vaikuttaa siihen elinpiiriin, jossa kasvaa. Mitä huonommin ihminen viihtyy toimintaympäristössään, sitä enemmän esiintyy ongelmia, motivoimattomuutta ja turhautuneisuutta (Stenius 2005,1—8). Toimintapäivän järjestämisen tarkoituksena oli osaltaan lisätä myös lasten viihtyvyyttä ja tehdä arjesta enemmän lasten näköistä. Lasten kodilla viihtyminen on jo kasvun ja kehityksen kannalta tärkeä arvo, ja osaltaan vähentää myös lasten kodilta karkaamisia, mikä taas voi johtaa rikollisuuteen (Ikonen 2013, 391).

Mäkelän (2011, 14—18) kirjoituksessa todettiin, että huostaanotetut lapset ovat usein traumatisoituneita ja trauma vaikuttaa sekä lapsen käyttäytymiseen että minäkuvaan. Nämä seikat huomioidaan kaikessa työskentelyssä, kun ollaan tekemisessä sijaishuollon asiakkaiden kanssa. Lapsia ei haluttu prosessin aikana kuormittaa liikaa, ja työntekijät joutuivat pohtimaan lasten osallisuuden astetta prosessin alussa, kun mietittiin, tehdäänkö lomakekysely lapsille vai työntekijöille. Myöskin liiallinen vastuu olisi ollut kuormittava tekijä lapselle ja siksi työntekijät havainnoivat lapsia ja aktiivisesti keskustelivat heidän kanssaan tapahtumapäivään liittyvistä ajatuksista. Opetushallituksen (2018) mukaan osallisuudessa on kyse jokaisen lapsen kuulemisesta, mahdollisuuksien tarjoamisesta osallistua toimintaan juuri sillä tavalla, joka on kyseiselle lapselle mieluisin ja paras mahdollinen vaihtoehto toimia niistä lähtökohdista, joissa hän sillä hetkellä on. Tässä kasvattajalta vaaditaan erityistä herkkyyttä kuulla ja havainnoida lasta.

YK:n lapsen oikeuksien julistuksen mukaan lapsella on oikeus ilmaista oma mielipiteensä ja tulla kuulluksi (Unicef. Yleissopimus lasten oikeuksista). Omien mielipiteiden ilmaisemisen kanavia on useita lastenkodin arjessa. Ohjaajat voivat päivittäisissä keskusteluissa ottaa vastaan palautetta kasvotusten. Aikuisen oma asenne myös ratkaisee palautteen vastaanottajana (Stenius 2005, 8). Arjen hektisyys on yksi haaste palautteen vastaanottamiselle. Palaute saatetaan kuulla ja ottaa vastaan, mutta siirtykö se eteenpäin ja aiheuttaa todellisia toimenpiteitä asian muuttamiseksi.

Tapahtumapäivän suunnittelu haluttiin toteuttaa rauhallisessa ympäristössä niin, että kaikilla yksikön lapsilla on mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä tapahtumapäivää ja sen sisältöä koskien. Myös työntekijällä oli rauhallinen tilanne vastaanottaa ja dokumentoida lasten ideointia ylös, jotta siihen voitaisiin palata vielä kehittämisprosessin myöhemmissä vaiheissa. Ideointi tapahtui vastavuoroisessa, toisia kunnioittavassa ilmapiiressä. Lapsille annettiin positiivista palautetta, ja kaikki ideat huomioitiin. Sudenlehti ja Uusitalo (2018, 1—45) luonnehtivat aiemmin, että lastenkotityössä perustehtävissä onnistuminen edellyttää työntekijöiltä sitä, että he perustavat työnsä sellaiselle vuorovaikutukselle ja välittämislle, jossa pyritään oppimaan psyykkistä läsnäoloa ja yhteydessä olemista toiseen ihmiseen. Kiireetön ja keskeytyksetön vuorovaikutustilanne mahdollisti sen, että aito läsnäolo toteutui. Vuorovaikutuksen lisäksi yhteisissä suunnittelutuokioissa toteutui myös kasvatuksellinen näkökulma. Opetushallituksen julkaisussa todettiin, että osallisuudessa lapselle tarjotaan mahdollisuuksia tuoda esiin omia mielipiteitä ja yhtä lailla oppia kuulemaan ja kunnioittamaan muiden näkemyksiä. Osallisuus ei tarkoita rajattomuutta, tai sitä, että lapset saavat itse päättää kaikesta. Rajat ja hyvät käytöstavat ovat keskeinen osa osallisuutta. Aikuisen tehtävä on tuoda tarjolle monipuolisia toimintamahdollisuuksia. Osallisuuden pedagogiikka on ennen kaikkea yhteisöllisyyttä ja demokratiakasvatusta (Opetushallitus 2018.) Tapahtumapäivään liittyvät vaihtoehdot keskusteltiin avoimesti ja yhteisiä ratkaisuja löydettiin. Aikuinen perusteli, miksi kaikkia ehdotuksia ei voitu toteuttaa samana päivänä ja kertoi, millaisia resursseja tapahtumapäivän toteuttamiseen on mahdollista käyttää.

Bardyn (2013, 149) tekstissä todettiin aiemmin osallistamisen näyttäytyvän usein aikuislähtöisenä, jolloin aikuiset ovat määrittäneet ennalta keskustelujankohdan, -paikan ja -aiheen. Lastenkodilla on tietty päivärytmi, joka on tärkeä lasten kasvun ja kehityksen kannalta. Päivärytmi myös osaltaan sanelee ajankohdat, joina erilaisia toimintoja voi-

daan lastenkodilla toteuttaa. On totta, että ajatus toimintapäivästä lähti lastenkodin työntekijöiltä, mutta muutoin kehittämisprosessin aikana pyrittiin antamaan lapsille valtaa päättää toimintapäivään ja sen suunnitteluun liittyvistä asioista. Lapset saivat esimerkiksi suunnittelupalaverissa päättää palaveripaikan, mikä on pieni asia koko prosessin näkökulmasta, mutta vaikutti heti suunnitteluun positiivisesti. Osallisuuden toteutuminen on usein pieniä arkisia asioita, joilla todennäköisesti on merkitystä lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä, kuten Mäkelän (2011, 14—18) kirjoituksessa aiemmin arviointiin.

Lasten suunnitteleman päivän tarkoitus oli lisätä lasten osallisuutta sijaishuoltoyksikön arjessa. Lapselle tärkeintä osallisuutta on vaikuttaa siihen elinpiiriin, jossa on nyt tässä hetkessä (Stenius 2005,1—8). Yhteisen tapahtumapäivän tarkoituksena ei ollut pelkäänsään huomioida jokaisen lapsen toiveet yksilöittäin, vaan myös luoda yhteisöllisyyttä, vahvistaa lapsen kokemusta siitä, että hän on tärkeä osa yhteisöä, jossa kasvaa ja elää. Aiemmin kirjoitin Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen kuvailevan osallisuuden ja yhteisön jäsenenä toimimisen vahvistavan lapsen identiteettiä. Suunnittelupalaverissa lasten toiveet ja ideat kirjattiin ylös ja niihin liittyen jokainen sai oman kiinnostuksensa mukaan valita jonkin tehtävän tai useampia tehtäviä, niin että kaikki halukkaat pääsivät osallistumaan päivän kulkuun haluamallaan tavalla.

Tapahtumapäivän suunnittelussa ja toteuttamisessa oli mukana yksikköön sijoitettuja lapsia sekä lastenkodin työntekijöitä. Vuorovaikutus, yhteinen ideointi ja kompromissien tekeminen oli tärkeää, jotta tapahtumapäivästä saatiin sellainen kokonaisuus, joka oli mahdollista toteuttaa. Lasten kanssa käytiin keskustelua eri vaihtoehdoista ja mietittiin yhdessä, miten suunnitelmat on mahdollisia toteuttaa. Turjan (2011, 49—51) mukaan osallisuuteen liittyy ideointia, suunnittelua, päätöksentekoa, toimintaa ja arviointia, joissa lasten tulisi olla mukana joka vaiheessa. Osallisuuden tunteen muodostuminen on hyvin yksilöllistä, mutta perustana voidaan pitää sitä, että lapsi kokee olevansa dialogisessa vuorovaikutuksessa muiden ja erityisesti aikuisten kanssa. Mielestäni yhteisöllisyys kehitysprosessin aikana syntyy yhdessä tekemisestä saman päämäärän saavuttamiseksi.

Projektimaisessa työskentelyssä keskeistä on yhteinen prosessi; yhteinen innostuminen, suunnittelu, toteuttaminen ja arviointi. Aikuinen näkee ja kuulee lapsen ajatukset ja tart-

tuu niihin, mahdollistaa projektin syntymisen ja etenemisen. Aikuinen rikastaa toimintaa uusilla elementeillä ja ylläpitää ja kannattelee projektia (Opetushallitus 2018.) Nämä projektityöskentelylle ominaiset piirteet tulivat esille koko prosessin aikana. Ideasta innostuttiin ensin työyhteisössä ja sen jälkeen lasten kanssa suunnittelupalaverissa. Oma roolini oli kannatella syntynyttä ideaa eteenpäin ja viedä suunnitelmaa taas edelleen toimintapäiväksi.

Yksi tärkeä ja erittäin ajankohtainen näkökulma osallisuuden toteutumiselle tulee syrjäytymisen ennaltaehkäisevästä työstä: Osallisuus on myös liitetty muun muassa sosiaaliseen syrjäytymisen ja monenlaisen osattomaksi jäämisen ehkäisyyn sekä yhteisön pyrkimykseen ottaa kaikki jäsenensä tasavertaisesti osaksi yhteisöään (Turja 2011, 47.) Itse havahduin prosessin aikana siihen, että oletin lasten välisten suhteiden olevan vahvemmat, kun he päivittäin ovat kanssakäymisissä toistensa kanssa. He muun muassa osallistuvat päivittäin yhteisiin ruokailuhetkiin, joissa vaihdetaan kuulumisia. Tapahtumapäivän jälkeen yksi lapsista kertoi innoissaan siitä, miten häntä vanhempi samaan yksikköön sijoitettu poika oli huomionnut hänet pienellä eleellä tapahtumapäivässä. Tällaisen huomion saaminen kuitenkin vaikutti olevan hyvin merkityksellinen asia tälle lapselle. Silloin ymmärsin, että päivittäinen kanssakäyminen jää melko pinnalliseksi lasten välillä, ja että tapahtumapäivä mahdollisti sellaisen vuorovaikutuksen, jossa lasten välinen suhde pääsi vahvistumaan. Lapsi tuli huomatuksi, hän sai kokemuksen siitä, että hän on niin merkityksellinen, että hänet huomataan myös muiden kuin häntä hoitavien aikuisten keskuudessa.

Organisaatiokulttuurilla on merkitys lasten osallisuuden toteutumisen kannalta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapsen osallisuus). Mielestäni, ja myös lomakekyselyssä saatujen vastausten perusteella, lasten kodilla on lasten osallisuutta tukeva työskentelytapa ja tämän prosessin toteuttamisen helppous vahvisti tunnetta entuudestaan. Olisi vaatinut paljon enemmän työtä, jos osallisuus ei olisi ollut työyhteisölle tuttu tai merkityksellinen asia entuudestaan. Osallisuutta tukevia työskentelytapoja on mielestäni kuitenkin hyvä kehittää eteenpäin jatkuvasti ja reflektoida aktiivisesti omaa ja yhteisön toimintaa.

Lapsilta ja työntekijöiltä saadun palautteen perusteella tapahtumapäivä oli elämyksellinen ja osallisuutta tukeva. Lapset saivat tarpeen mukaan tukea toiminnassa. Palautteen

kerääminen jälkikäteen oli hieman haasteellista, ja monelle lapselle vaikutti olevan hankalaa sanoittaa omaa mielipidettään, kun suullista palautetta ei kerätty heti tapahtumapäivänä. Palautekeskustelua käytiin sekä työntekijöiden kesken, että lasten ja työntekijöiden välisenä vapaana keskusteluna ruokailutilanteessa. Havaittujen palautteen keräämisen haasteiden pohjalta tuli idea kirjallisen palautteen keräämiselle, jolle nähtiin olevan tarvetta. Ajatusta lähdettiin työstämään omana prosessinaan. Prosessin tuloksena saatiin aikaan palautelomakkeet, jotka otetaan käyttöön yhtenä lapsen osallisuutta lisäävänä toimintona.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET, POHDINTA JA ARVIOINTI

6.1 Johtopäätökset

Tarve opinnäytetyön tekemiselle tuli suoraan työyhteisöltä. Kuten aiemmin totesin, lastensuojelua on paikoin kritisoitu siitä, että se on aikuislähtöistä. Oletuksen mukaan lapselle on annettu vain rajallisesti mahdollisuuksia toimia tai tulla kuulluksi. Lastensuojelun asiakasprosessit ovat tiukasti sidoksissa lainsäädäntöön. Siksi ajattelen, että lapsen osallisuus sijaishuollossa keskittyy helposti asiakasprossiin liittyvään kuulemiseen ja tiedon antamiseen. Ohjaajilta esittämieni kysymysten mukaan suurin osa työntekijöistä kuitenkin koki lasten osallisuuden toteutuvan hyvin lastenkodin arjessa. Vuosia työtä tekevänä saattaa sokeutua myös sille, miten palautetta otetaan vastaan. Sijaishuollon arki on hyvin intensiivistä yhteiseloä lasten ja aikuisten välillä. Joskus aikuisen oma asenne saattaa vaikuttaa siihen, miten lapsen palaute otetaan vastaan. Jos aikuisella on jo valmiiksi ajatus siitä, mihin lapsi palautteellaan pyrkii, saattaa sen todellinen tarkoitus jäädä huomaamatta. Mielestäni lastenkodin ohjaajat ovat vastaanottavaisia kaikelle palautteelle. Lastenkodilla on käytössä kiintymyskeskeinen DDP -malli, jolla pyritään mahdollistamaan uusien parantavien ihmissuhteiden rakentumista. Oma näkemykseni on, että mallin käyttö lisää mahdollisuuksia ottaa lapsen todelliset näkemykset huomioon.

Opinnäyteprosessia arvioidessani mietin, ovatko lapset saaneet olla aidosti osallisina prosessin suunnittelussa, arvioinnissa ja toteuttamisessa. Idea tapahtumapäivään tuli henkilöstölle teetetyin kyselyn pohjalta. Jotta osallisuus olisi toteutunut heti prosessin alusta lähtien, olisi idean pitänyt tulla lapsilta itseltään ja kyselyn olisi voinut laatia lapsille. Kyselyn tekemistä lapsille pohdittiin myös yhtenä mahdollisuutena opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa. Työntekijätiimin kanssa tultiin kuitenkin siihen lopputulokseen, että arvioimme lasten sen hetkisten voimavarojen olevan niin rajalliset, etteivät kaikki olisi pystyneet osallistumaan kyselyn tekemiseen. Lisäksi osa lapsista oli vasta siirtynyt sijaishuollon asiakkaaksi, ja katsottiin tärkeämmäksi, että he saavat aluksi riittävästi aikaa sopeutua tähän muutokseen.

Lasten tapahtumapäivän toteuttaminen vaikutti aluksi haasteelliselta. Kesäaikana ohjaajien työvuorot olivat erityyppiset muuhun vuoteen verrattuna eikä yhteistä suunnittelu-aikaa ollut niin että koko henkilöstö olisi ollut paikalla yhtä aikaa. Pienissä tiimeissä ajatusten vaihto kuitenkin onnistui hyvin. Toisaalta oli hyvä huomata, miten onnistunut päivä voidaan järjestää myös ilman valtavaa resursointia. Lapsen osallisuuden näkökulma ei toteutunut prosessin alkuvaiheessa, sillä idea tapahtumapäivän järjestämiselle tuli työntekijöiltä. Kuitenkin valmis idea näytti innostavan lapsia, ja he ottivat nopeasti ajatuksen omaksi projektikseen.

Suunnitteluvaiheessa lasten ideoita kerättiin yhteisessä viikkopalaverissa. Osa lapsista otti aktiivisempaa roolia ja alkoi ideoida monipuolisesti tapahtuman sisältöjä. Hiljaisemmille annettiin mahdollisuus puheenvuoroon, osa ei osannut sanoa minkälaisen tapahtuman järjestäminen olisi itselle mieluisaa. Ruokatoiveiden nimeäminen vaikutti olevan helppoa, ja jokaisen mielipide tässä tuli kuulluksi ja kirjatuksi ylös. Jotta kaikkien osallisuus olisi toteutunut suunnittelussa yhdenvertaisesti, olisi pitänyt vielä aktiivisemmin muussa tilanteessa, esimerkiksi kahden kesken lapsen kanssa keskustella tapahtumapäivästä, mikä olisi voinut vielä vahvistaa lapsen kokemusta yhteiseen suunnitteluun osallistumisesta. Toisaalta lapsia ei myöskään haluttu ahdistaa kyselemällä liikaa heidän mielipiteitään, koska kaikille ei oman mielipiteen esiin tuominen ole yhtä helppoa.

Lapset ottivat tapahtuman järjestämiseen aktiivisesti osaa ja heitä kannustettiin ja tuettiin prosessin eri vaiheissa. Jokaiselle annettiin tilaa löytää itselle mieluinen tapa olla osana yhteistä tekemistä. Positiivinen kokemus varmasti kannustaa myös jatkossa järjestämään vastaavan tyyppisiä tapahtumia. Toisaalta lastenkodilla on aina annettu lasten ideoille arvoa, ja heitä on kannustettu aiemminkin luovuuteen ja yhteisölliseen tekemiseen. Kokemus vastaavista yhteisöllisistä tapahtumista on ollut hyvä.

Opinnäytetyön prosessin tuloksena saatiin aikaan lapsia eheyttävä kokemuksellinen päivä. Kokemus yhteisöä vahvistavasta tapahtumasta, joka antaa myönteisen pohjan lähteä jatkamaan vastaavanlaisten tapahtumien järjestämistä myös jatkossa. Saatiin pantua alkuun prosessi, jonka jatkumona voidaan juurruttaa hyviä, osallisuutta lisääviä käytäntöjä lastenkodin arkeen.

6.2 Opinnäyteprosessin eettisyys

Kuten aiemmin totesin, opinnäytetyön aihe tuli suoraan työelämästä. Opinnäytetyöprosessia varten laadittiin sopimus, jonka mukaan opinnäytetyö suoritettiin. Sopimus laadittiin lastenkodin johtajan kanssa. Sopimuksen mukaisesti opinnäytetyöprosessi noudatti tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia tutkimuseettisiä ohjeita hyvän tieteellisen käytännön periaatteista. Opinnäytetyö prosessin aikana ja sen jälkeen noudatetaan vaitiolovelvollisuutta. Työryhmässä jokainen kuunteli toisia ja antoi arvoa toisten mielipiteille.

Sosiaalialan ammatillisten eettisten ohjeiden toteutuminen oli kaiken toiminnan perusta; asiakkaan ihmisarvon ja yksilöllisyyden ehdoton kunnioittaminen, osallisuuden tukeminen, itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä asiakkaan kokonaisvaltainen huomiointi sen hetkisine voimavaroineen. Ohjeiden mukaan ammattilaisen tulee olla mahdollisimman avoin ja rehellinen, ja kyetä tunnistamaan myös omat rajansa, tietämättömyytensä ja tuen tarpeensa. Ammattilaisen tulee työskennellä sosiaalisen oikeuden mukaisuuden periaatteiden mukaisesti (Talentia, 2017). Jokainen opinnäytetyö prosessissa mukana ollut lapsi tuli otetuksi huomioon ja jokainen sai olla osallisena sen hetkisen motivaation ja voimavarojen mukaisesti. Ketään ei pakotettu sellaiseen tehtävään, johon ei itse halunnut. Kieltäytymiselle annettiin myös arvoa lapsen omana mielipiteenä ja osallisuuden muotona. Suunnitteluvaiheessa kaikkia osapuolia kannustettiin eikä ke-

nenkään ideoita tuomittu. Suunnittelupäivän keskustelu käytiin avoimessa ja rennossa vuorovaikutuksessa. Tapahtumapäivää ohjattiin niin, että jokainen osallistuja sai osallistua omalla tavallaan. Aikuinen oli läsnä herkällä korvalla mahdollisten tuen tarpeen varalta. Päivän kulku, oli huomioita niin, että kaikille toiminnoille oli aikaa eikä päivä ollut päämäärätöntä poukkoilua vaan siinä oli selkeä rakenne, jota määritteli normaali arkirytmien aterioiden ja iltatoimien myöskin seuraavan aamun koulupäivä huomioiden. Ristiriitatilanteihin puututtiin avoimen vuorovaikutuksen keinoin.

Palautetta vastaanottaessa toimittiin luottamuksellisesti. Opinnäytetyötä tehdessä otin huomioon, että aineisto koskee alaikäisiä lapsia, jotka ovat erityistä suojelua tarvitsevia. Opinnäytetyössä ei tuoda julki lastenkodin nimeä eikä sijoitettujen lasten henkilötietoja, eikä heitä kuvailla opinnäytetyössä niin, että kuvailun perusteella joku saattaisi heidät tunnistaa eikä heidän yksityisyyttään tai turvallisuuttaan muutenkaan vaaranneta.

Opinnäytetyössä tiedonhaussa ja toisten tekstien lainaamisessa noudatin Diakonia ammattikorkeakoulun yleistä Osallistavan ja tutkivan kehittämistyön oppaan mukaisia käytäntöjä. Tiedonhaku suorittaessani olin kriittinen käyttämäni aineistoa kohtaan ja valitsin mahdollisimman uusia ja luotettavia lähteitä. Muiden teksteihin viitattaessa kunnioitin toisten tekemää työtä kirjoittamalla lähdeviittaukset sekä tekstin totuuden mukaisesti käyttämättä toisten kirjoituksia omanani. Raportissa toin toiminnan tuloksineen näkyväksi rehellisesti ja huolellisesti dokumentoituna.

6.3 Oman työskentelyn reflektointi ja sijaishuollon tulevaisuus

Tarkastellessani kehitysprosessia sekä osallisuuden tematiikkaa keräämäni teoretien perusteella jäin pohtimaan, miten lapset kokevat osallisuuden toteutuvan lastenkodin arjessa ja uskovatko he voivansa luottaa eri toimijoilta saamiinsa tietoihin. Ajattelevatko lapset, että heidän mielipiteellään on merkitystä omia asioitaan koskevissa päätöksissä tai lastenkodin arjen toiminnoissa? Tietoisuus mielenterveyteen ja hyvinvointiin liittyvistä asioista on lisääntynyt ja sitä halutaan kehittää edelleen. Minusta sijoitettujen lasten kohdalla on äärimmäisen tärkeää, että voivat saada aitoja osallisuuden kokemuksia niin pienissä kuin suurissakin asioissa, ja että he voivat luottaa kykyihinsä toimia yhteiskunnassa.

Lastensuojelun tulevaisuuden näkymiä ajatellen kokemusasiantuntijuus on myös yksi osallisuuden muoto lastensuojelua kehitettäessä. Sitä käytetään jonkin verran lastensuojelussa, mutta toistaiseksi se on vielä pääasiassa hankekohtaista. Kokemusasiantuntijuus ei ole vain asiakkaan osallisuutta lisäävää vaan merkittävää myös työntekijöiden ammattitaitoa vahvistavana tekijänä (Sudenlehti ja Uusitalo 2018, 116). Ajattelen, että sijaishuollon asiakkaille olisi hyvä tarjota mahdollisuutta jälkihuollon piirissä tutustua myös kokemusasiantuntijuuteen ja tarjota tätä kautta mahdollisuus olla osallisena lastensuojelun kehitystyössä.

Oman ammatillisen kasvun näkökulmasta osallisuuden tematiikka on tuonut aivan uuden työtavan itselleni työntekijänä. Se haastaa minua jatkuvasti ajattelemaan kriittisesti omaa ja yhteisön toimintaa niin, että lopputuloksena olisi mahdollisimman moniulotteinen osallisuutta tukeva toiminta. Tietoisuuden lisääntyminen osallisuuden merkityksestä yksilön ja yhteisön näkökulmasta on erittäin suuri asia omassa työskentelyssäni. Se haastaa pohtimaan, miksi on olemassa erilaisia sääntöjä ja valmiita toimintamalleja, voisiko toimintoja muuttamalla lisätä lapsen osallisuutta. Mikä on pahinta mitä voi tapahtua, jos toimintaa muutetaan? Mikä hyöty toimintakulttuurin muutoksesta on? Ennen kaikkea, kuinka ammattikasvattajana voin vahvistaa arjen toiminnoissa lapsen osallisuuden kokemusta ja lisätä lapsen kokemusta siitä, että on ainutlaatuinen ja tärkeä yksilö, jonka mielipiteellä ja ajatuksilla on merkitys sekä oman, että yhteisön kehityksen kannalta. Jokainen sanaton ja sanoitettu vuorovaikutustilanne on tärkeä. Tuleeko lapsi aidosti kohdatuksi ja kuulluksi? Haluan siirtää katseeni tulevaisuuteen ja olla osana rakentamassa entistä toimivampaa, turvallista ja tukevaa sekä erityisesti lasten ”näköistä” lastensuojelua.

6.4 Lapsen osallisuus kirkon varhaiskasvatuksessa

Tutkintoni antaa pätevyyden toimia myös kirkon varhaiskasvatuksessa, jonka vuoksi opinnäytetyössäni pohdin lapsen osallisuutta myös kirkon varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Kirkko on lähtökohtaisesti osallisuuden yhteisö, jo pelkästään Jeesuksen esimerkin ja opetuksien kautta. Seurakunnassa osallisuuden pedagogiikalla vahvistetaan lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä sekä hänen osallisuuttaan oman seurakuntaansa ja uskontoonsa. (Pulkkinen, 2017.) Malkavaaran (2011, 106) mukaan osallisuuden teologia on lähimmäisen näkemistä sakramentiksi ja Kristukseksi. Siinä ulkopuoli-

nen tehdään osalliseksi. Ihmiset elävät toistensa keskellä, vuorovaikutuksessa ja ymmärtävät Jeesuksen elämäntavan esikuvalliseksi. Lapsiteologia etsii lapselle paikkaa seurakuntien elämästä. Raamatussa Jeesus nostaa keskiöön lapsen. ”Antakaa lasten tulla minun tyköni”. Jeesus antaa lapselle oikeuden osallisuuteen ja toivoo, että lapsi tulisi nähdyksi, ja että lapsen näkeminen murtaisi aikuisten ajattelutottumukset. Ihmettely, hämmästyminen, järkyttyminen ja lumoutuminen nousevatkin kirkossa teologisen työskentelyn keskiöön. (Virtanen, 2011, 83—85)

Seurakunnan varhaiskasvatuksen työntekijä voi ottaa lapsen osallisuuden huomioon omassa työskentelyssään työn suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Seurakuntien varhaiskasvatuksen suunnittelu kytkeytyy Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissiikirjan ohella Valtakunnalliseen Varhaiskasvatussuunnitelmaan ja ne yhdessä ohjaavat toiminnan suunnittelua (Saarinen, 2013, 199). Lapsen osallisuuden kokemukseen pystyy myös vaikuttamaan välillisesti vanhempien kautta vahvistamalla vanhempien varmuutta itsestään kyllin hyvinä isinä tai äiteinä. Lähtökohta lapsen osallisuudelle, kuten kaikelle muullekin kirkon toiminnassa tulee Raamatusta. Osallisuuden toteutuminen on tärkeää paitsi yhteiskunnallisesti, myös kirkon toiminnan ja tulevaisuuden kannalta.

Haastan tulevaisuudessa seurakunnan työntekijöitä yhteistyöhön sijaishuollon pariin. Usko on henkilökohtainen asia, mutta ajattelen jokaisella olevan kuitenkin hengellistä tarvetta keskustella elämän eri osa-alueisiin liittyvistä asioista. Niiden äärelle voidaan pysähtyä ihmettelemään ja keskustelemaan yhdessä seurakunnan työntekijän kanssa kunnioittaen jokaista lasta yksilönä.

LÄHTEET

- Bardy, M. (toim.) (2013). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu (14.1.2019) Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas: Sosiaali-, terveys- ja kirkon alan perustutkintojen opinnäytetyöt. Saatavilla: <http://libguides.diak.fi/c.php?g=389856&p=2813225#nak5>
- Fook, J. (2002). Social Work: Critical Theory and practice. London:Sage.
- Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.) (2016). Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari.
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. (2013). Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos.
- Hurtig, J. (2003). Lasta suojelemassa - etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Ikonen, L. (2013) Salassa pidettävä – suojeleeko laki lasta vai lastensuojelijaa? Vehmersalmi: Radium-kirjat.
- Kuula, A. (1999). Toimintatutkimus – kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.
L	1301/2014	Sosiaalihuoltolaki.	Saatavilla:
		https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301	
L	417/2007	Lastensuojelulaki.	Saatavilla:
		https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417	
L	417/2007	Lastensuojelulaki.	Saatavilla:
		https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417	
- Malkavaara, M. (2011) Osallisuus ja ihmisen arvo Raamatussa. Teoksessa S. Nurmi ja K. Rantala (toim.), Näyn & kuulun – lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: L-K kirjat: PTK poikien ja tyttöjen keskus 2011.
- Mäkelä, J. (2011) Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa S. Nurmi ja K. Rantala (toim.), Näyn & kuulun -lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: L-K kirjat: PTK poikien ja tyttöjen keskus 2011.

- Mäkelä, J., Nislin, M., Suhonen, E. & Sajaniemi, N. (2015). Stressin säätely. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetushallitus (2018). Kataja, E. Osallisuus käsitteenä ja kasvatustilafilosofiana. Saatavilla: <https://www.youtube.com/watch?v=ApLl2EwEdnw>
- Opetushallitus (2018). Kataja, E. Varhaiskasvattajan rooli osallisuuden edistäjänä – tai estäjänä. Saatavilla: <https://www.youtube.com/watch?v=iPoo7BMbZqQ>
- Pajulammi, H. (2014). Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.
- Pulkinen, H. (2017). VASU kirkossa. Seurakuntaopisto. Saatavilla 30.1.2018: <https://vasu2017kirkossa.wordpress.com/2017/10/09/lapsen-osallisuus-iloa-ja-innostusta/>
- Riihelä, M. (2000). Leikkivät tutkijat. Helsinki: Stakes: Edita.
- Räty, T. (2015). Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Porvoo: Edita.
- Saarinen, S. (2012). Tää olis keskellä. Lapsi seurakunnan varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus: Kirjapaja.
- Saastamoinen, K. (2008). Lapsen asema sijaishuollossa -käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.
- Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksentyyppisiin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Saatavilla 30.1.2018: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Stenius, T. (2005). Yhdessä lasten kanssa – seikkailu osallisuuteen. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Helsinki: Miktor.
- Sudenlehti, J. & Uusitalo, I. (2018). Tulevaisuuden lastensuojelu. Joensuu: Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys ry.
- Talentia. Arki, arvot & etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. 2017. Saatavilla 17.1.2018: <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lapsen osallisuus. 2016. Saatavilla 30.1.2018: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu 2016. Saatavilla 30.1.2018: <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 2017. Lastensuojelu 2016. Saatavilla 30.1.2018:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135628/Tr43_17_LASU.pdf?sequence=3

Turja, L. (2011). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa E. Hujala ja L. Turja (toim.), Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Unicef. Yleissopimus lasten oikeuksista. Saatavilla 30.1.2018: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Unicef. Yleissopimus lasten oikeuksista. Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. Saatavilla: https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf

Virtanen, K. (2011). Lapsi ja osallisuuden kirkko. Teoksessa S. Nurmi ja K. Rantala (toim.), Näyn & kuulun – lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: L-K kirjat: tyttöjen ja poikien keskus.

LIITTEET

LIITE 1: Työntekijöiden haastattelulomake

1. Miten miellät lasten ja nuorten osallisuuden sijaishuollossa?
2. Miten mielestäsi lasten ja nuorten osallisuus näyttäytyy lastenkodilla?
3. Millä tavoin lapset ja nuoret mielestäsi saavat tietoa omasta asiakasprosessistaan ja mahdollisuuksistaan vaikuttaa itseään koskeviin asioihin?
4. Millä tavoin lapset ja nuoret voivat vaikuttaa lastenkodin arjen toimintoihin ja suunnitteluun?
5. Mitä mahdollisuuksia näet lasten ja nuorten osallisuudella?

6. Kehittämisehdotuksesi lasten ja nuorten osallisuuden lisäämiseksi.

